

Ajalehtedes Eesti Postimees ja Virulane aastatel 1882–1884 avaldatud kirjad Stavropoli kubermangust: M. A. H. (Eesti-Haginsk), Karel Nõmm (Allmäe) ja J. H. S. (Stavropol). Põhja-Kaukaasia eesti asunduste loetelu (7 asundust): Allmäe, Maruhha (Mawrucha), Soriküla (Hussakartanik), Livoonia (Urupi), Burna (Singeleisk), Kaana (Kaanow), Eesti-Haginsk (Chachinskoje ehk Liventhal). Nende asunduste elanike tegevus ja elatus. Eesti-Haginsk: asunike saabumine, ilmaolud ja viljasaagid, hinnad, väljarändajad Jõhvist ja Põltsamaalt; loodusolud; perede arv; maaolud; Eesti-Haginski palvemaja valmimine ja pühitsemine. Allmäe: koolmeister Karel Nõmm, tema varasem elulugu ja teenistuse algus, Allmäe asunike olud. Livoonia asunikud ja koolmeister. Pastor Treufeldt. Digiteeris Andres Aule. Kirjaviisi muutmata.

Eesti Postimees (nr. 38), 15. september 1882, lk. 3

Kiri Kaukasia Eestlaste elust.

Kui armsad „Eesti Postimehe” lugejad mitte pahaks ei pane, siis tahan mina ka siit maa Eestlaste elust teada anda. Nii kui ajalehe meie välja rännanud Eestlastest kuulutavad, ja nende kohtadest ei ole muidugi kusgil meil enam niisugust kohta leida, kui meie armas Eesti isamaa, ehk ühest asjast ülem, aga teisest jälle palju alam. Nii on siis ka lugu siin maal. Kõigest on meie rahwal siin maal kuues aasta elada. Esimesel aastal kui nad siia tuliwad, oli väga kena suvi, ja hein ja wili oli ka väga ilus, sest Jumal oli siit ümber-kaudist rahwast rohke wiljasaagiga õnnistanud, — aga meie waeste Eestlaste põllud ei tarwitanud mitte lõikust. Kust wõisiwad nad lõigata, kui külwatud ei olnud? Ei aidanud muud, kui pidiwad Wenelaste wilja poole pääle lõikama ja seda wiisi enestele leiba teenima. Teine ja kolmas aasta oli meil kange pöud, nii et jõukamadgi peremehed aga waewalt omale aastaleiwa saiwad, — waesemad pidiwad seda kõik teenima, kust keegi sai. Pääle selle oli siin väga suur talw. Ja et meie alles asutajad olime, anti meile kohtu järelkuulamise pääle kroonu abi, mis meilt alles tänawu tagasi nõuutakse. Selle kroonu wõla, Jumal olgu tänatud, wõime ilusti ära tasuda, sest et meil wiimastel aastatel wili on hästi õnnistanud. Kõik wiljad kaswawad meil, mis Eestisgi, väga ilusad, kui ka paljalt kolm kord suwe kohta wihma sajab. Päälegi on weel muid pruugitawaid asju, mis Eestis koguni ei kaswagi. Aga kaks asja puuduwad, ja see on: mets ja Eesti wärsked kalad. Puud ei ole meil kildugi raiuda, ega kala ei sugugi oma käega püüda. Üks asi on meil jälle hääks, mis teistes maakohtades harwaste juhtub olema. see on; soola järw, meie külast kõigest kuus wersta eemal. — Wiljad on meil see kord keskmises hinnas, nisud maksawad 3 rbl. 50 kop. rukkid 1 rbl. 80 k., kaerad 1 rbl 20 kop., kartohwliid 2 rbl. 60 kop, lina seemned 4 rbl. 20 kop. wakk. — Meie küla on alles asuw ja maa jagu pole ka weel rahwast täis, selle pärast wõtame igal ajal Eestlasi wastu, kes aga tulewad. Sakslasi kipub küll meie külasse, aga meie rahwas ei taha neid mitte wastu wõtta, selle pärast käiwad nad weel tänini kohut, ja wõit jäeb wist meie

rahwa kätte, kui Eestlasi teistest küladest meile aga lisaks tuleb. Lõpeks annan armsatele lugejatele teada, et, Kaukaasias Eestlasi seitse küla on asunud, iseäranes weel need, kes linnas elavad. Eestlased on meie külas enamaste kõik Jõhwi ja Põltsamaa rahwas, kes juba aastat 10 kuni 12 tagasi Eesti maalt välja rändasiwad. Seekord lõpetan oma jutu, ja edespidi kui Jumal terwist ja elu kingib, saame ehk rohkem rääkima. Palju terwisid kõigile Eesti wendadele ja õdedele.

Kirjutatud Kaukasias, Stawropoli kubermangus, Medweshi kreisis, Chahinskoje külas 25. Augustil 1882.

M. A. H.-n×o

Eesti Postimees (nr. 42), 13. oktoober 1882, lk. 3

Teine kiri Kaukasia Eestlaste elust.

Kaukasias Allmäe külas 28. Augustil 1882.

„Armsad „Eesti Postimehe” lugejad saawad mulle wist lubama, kui mõne sõnaga siit kaugelt Kaukasia maalt armsatele suguwendadele pajatan.

See oli 1880 aastal, kui kroonu teenistust lõpetasin ja jälle mõne aja pärast lahkemalt hinge tõmmata wõisin, ehk mulle küll ka Keisri ja isamaa teenistusest ainult armas ja rõõmus pilt järele on jäenud. Mul oli juba teenistusse hakates Wene keelega kaunis hakatus ees, mis mulle suureks kergituseks oli, sest selle läbi jäiwad mulle need raskused tundmata, mis need tunda saawad, kellel Wene keel koguni tundmata on, ja mis neid, ehk nad küll mõnes teaduses Wenelastest ees on, keelab paremine edasi saamast. Weel üks kord läbi elatud teenistuse aja pääle tagasi waadates ei leia mina paremat kui hüüan südamest soowides siit kaugelt Wene riigi sõrwast armsa isamaa noorematele wendadele, kellel kord isamaad teenida ees on: „Õppige armsa emakeele kõrwas kõige hoolega meie armast riigi keelt, teda saab teile edespidises elus väga tarwis olema; jäegu maha teitest kadakasakste „teits prache,” nõnda kui ma seda paljude juures küll olen tähele pannud, kuda ka hilja aegu üks isamaa teenija ajalehes kõneles.” — Nõnda olin siis oma teenistust lõpetanud ja juba enne lahtisaamist teise teenistusesse Allmäe külasse koolmeistriks walitud, kus mina ka nimetatud aastal küünla-päewal teenistust hakkasin.

Eesti rahwast elab siin neljas külas. Kaks nendest on Kuubani jõe jaoskonnas. Esimene on lumemägede all Moruha jõe ääres, mille nime ta ka kannab. Rahwas elab sääl karja ja linnupuu pidamisest ja söe põletamisest. Wili suure wihma pärast, mis pea suwe läbi kestab, ei kaswa, sest suur rohi lämatab kõik ära, aga aiawiljad lähewad mitmed kauniste korda; ka metspirnid annawad kaunist saaki, mida rahwas korjab ja eemal nisude wasta ära wahetab. Metsa

on nendel väga palju, aga hirmsa järsu kalju mägede pärast, kus sääl mets kaswab, ei ole wõimalik häid puid kätte saada. Wõitlemine mägede rahwa wasta, kõigest haritud rahwast lahusus, kui ka koolmeistri ja waimuharimise puudus püüab rahwast metsaliseks muuta. Teine küla on ka Kuubani jaoskonnas Urupi jõe ääres päriseks ostetud koha pääl. Saksa keele järel Liventhaliks nimetatud, enamiste Krimmist siia rännanud rahwast elab siin kaunis jõukaste. Elu saab sääl siis wist paremine minema, kui maa wõlg, mis nüüd raskuseks on, saab ära wõidetud, mis ka lootuse järele, kui Jumal wilja kasu õnnistab, näikse minewat. Osaw koolmeister on siin ametis. Kaks küla, kõige suuremad, on Stawropoli kubermangus. Kõige noorem Kalmükite legendiku ehk stepi pääl on „Kahinki” ehk Chahinskoje*) küla, 160 wersta Stawropoli linnast, ja sääl elawad Eestlased Saksa maalt sisse rännanud rahwaga, keda suurem hulk on, ühes, kellega neil aga küll arwamise järel kaunist tulewikku ei saa olema. Ka uuema aja waimu harimine on tundmata asi. Wiimane ehk Allmäe küla on arwata 70 wersta Stawropoli linnast, lõuna poole raudteed mööda Kuubani jõe wahel, kuus wersta Barsuki raudtee jaamast lõuna pool, kõige wanem siin seisaw Eesti küla, ehk küll siin ka mitte kõik rahwas ühte järgi paigal pole seisnud, waid siin ja sääl rännanud, mis läbi suured kahjud on sündinud, mis kõige parema püüdmisega siisgi wõimatud on jälle hääks teha. Rahwas on selle läbi küll hädad õppust saanud, et warblane peos parem on kui kümme katusel, aga haawad, mis selle õpetuse ajal rumalate eestwedajate nõuu pääle rahwale löödi, walutawad alles väga tugewaste. Waimuharimise töö läheb väga pikka mööda edasi. Ametisse astudes leidsin öösise ümberkäimise õige moodis olema, kus suurem jagu wanemaidgi inimesi, kui ma nendega selle üle rääkisin, mulle kostsiwad, et seda ei tohitawatgi ära keelata, sest siis ei olla neil ööjäägrite poolt hädad oodata. Seesuguse jahilusti ajal pidiwad mitmed wamad öö otsa ilma uneta ahju pääl mööda saatma. Aga nüüd, tänu Jumalale, on kõige püüdmise järele asi selle poolest paranenud, ehk küll ka nüüd weel palju soowida jäeb. Mis raamatud ja ajalehed on, seda ei teadnud keegi, muust seltslikust elust rääkimata. Enne minu siiatulemist oli siin üks koolmeister elanud ja ka hää poole juba hakatust teinud. Küla pääle oli ka üks „Eesti Postimees” käinud, keda aga selle suure rahwa hulga pääle arwaste mõni näha sai. Ka laulmisega oli hakatus tehtud, aga surm kutsus teda väga wara töö juurest ära. Elu oli tal üsna waene ja ta oli pidanud tihti nälja käppa imema. Ka minu pea kolme aasta töö ei ole weel oodatud wilja kannud, aga ei wõi nuriseda, sest et iga kord nõnda ruttu wilja külwist ei wõi näha; pisut hakkab siisgi uduaeg lahkuma ja hari-duse päike oma rõõmustawat walgust näitama. Ka ajalehed nagu „Põllumees,” „Sakala” „Eesti Postimees” ja „Pärnu Postimees” on juba siia teed leidnud. Raamatute kasu on ka juba hakatud ära tundma, aga nõuu raamatukogu asutada, jäeb wist kaua ootama. Olen küll 100 raamatut oma poolt alustuseks soowinud, aga ei sellest midagi hädad loodetud. Laulmine leiab ikka pallu tui-must, aga nõnda kui kõigi asjadega loodame ka sellega aega mööda edasi jõuda. Kõige suuremat rõõmu teeb aga kool, mis kaunis hää järje pääl on, ja

---

* Säält külast on 38. numbris esimene kiri Kaukasias Eestlaste elust meie lehes ilmunud. Soowiksime üleüldse teada, kui mitu küla sääl Eestlasi on: Minewas kirjas üteldi seitse, tänases neli. Toimetus. —

säält loodame parandust üleüldisele elule. Wiljad oliwad sel aastal keskmised hinnad on ka kaunis kõrged, sest siit ostetakse palju wilja wäljamaale. Rõõmuga ja osawõtlikult näeme, et armsad Eesti wennad kaugel kodumaal häädes asjades ja püüdmistes ikka edasi tõttawad.

K[arel] N[õmm]

Eesti Postimees (nr. 50), 8. detsember 1882, lk. 3

Kolmas kiri.

Kaukasia maa Eestlaste elust.

Praeguse kuue aastase selle koha pääl olemise järele on meie Eestlaste elu siin maal üsna hääs korras. Oma pääwari ja muud tarwilised hooned on iga ühel muretsetud; ka suur wilja magasin on meil üles ehitatud, aga kooli- ja kohtu-majaga peame teist aastat ootama. Wilja pääle, mis meil juba korjatud ja peksetud on, ei wõi mitte sel aastal nuriseda; läbi kaudu oli keskmine saak. Maakoht, kus meie elame, on, olgu kas põllumeestele ehk karja pidajatele, väga kõlbuline ja kena, ja soola-järw, mis weel kõige enam ilustab, paistab kui peegel iga päew meile silma, nii et üsna lust elada, — kui aga — metsa oleks. Jah, kui meil metsa oleks, siis oleks meie maakoht wist üle kõige Kaukasia. Ka jõge ega mageda wee järwe ei ole meil; waid selle asemel on sügaw tiik, mis oma pikkusega 1½ wersta, ja laiuslega 50 sülda ulatab, ja mille sees ka juba kalad siginemas on. Et meie maa iga pidi kõlbuline on, siis kipuwad Sakslased wägise meie külasse Eestlaste hulka elama; ja üks tükk on neil ka õigust, see on: et meie maa suuruse järele „hingede jagu” mitte täis ei ole. Sakslaste küla on meist umbes 5 wersta kaugel, ja nende maa on pisem, aga hingesid rohkem kui meil; nende külas on pääle 150 peret, meil kõigest 80. — Maa suurus jäegu nimetamata, nii palju aga ütlen, et iga rewisioni-hinge pääle 15 dessätini maad antakse. Stawropoli kubeneri järelkuulamise järele pandi Sakslaste meie külasse tulek seks korraks seisma, ja wõit jäeb ikka wiimaksigi Eestlaste kätte. Lõpeks annan weel armsa „E. Postimehe” lugejatele teada, et meil mitte õpetajat oma külas ei ela, waid Stawropoli linnast diwisioni õp. Treufeldt kaks korda aastas meie juures käib inimesi lauale wõtmas. Kooli meil mingisugust weel see kord ei ole, kuid aga üks talutuba, kus koolmeister rahwale iga pühapäewal seatud jutluse ette loeb; ja kui Jumal terwist ja elu annab, saame ka sedagi muretsema, ning armsatele lugejatele, kui mitte pahaks ei pane, teada andma, kudas suguwennad ja -õed Kaukacias elawad. — Nüüd aga palju terwiseid!

Kirjutatud Chahinskojes 22. Oktobril 1882.

M. A. H.-n×o

Eesti Postimees (nr. 4), 26. jaanuar 1883, lk. 3

Stawropolist. Kiri täienduseks Kaukasia Eestlaste elust ja olust. „Auustatud „Eesti Postimehe” toimetaja! Ärge pange pahaks, kui mina asja wana aasta sest uue sees õiendan. Mina olen linnas ametmees ja läksin ka uuel aastal ühe

oma sõbra juurde „hädad uut aastat” soowima: ja sõber andis mulle uue aasta kingituseks minewa aastakäigu „Eesti Postimeest” keda mina väga hääd meelega wasta wõtsin, sest et ise mullu aasta lugeja ei olnud. Kui mina kodu tulin ja lehte, tosinat kolm ja paar tükki weel pääle kauba sain läbi waadanud, siis leidsin kohe, mis minule kõige rohkem tähelepanemist äratas; ja see oli Nr. 38 kiri siit Kaukasias Eestlaste elust. See oli hääd. — Kui ma weel lehte neli sain läbi waatanud, waata, sääl oli teine kiri . . . see on Nr. 42. Kui ma neid teine teisega kõrwu panin, siis näitasiwad nad peaaegu teine teise wastased olewat. — Nr. 38 kirjutatakse, et siin Kaukasias Eestlasi seitsmes külas elamas on, ja teises lehes Nr. 42 kirjutatakse jälle, neljas külas. — Esimene kirjasaatja on Chahinskoje külas allkirjaga M. A. H.-n×o, keda mina küll ei tunne. Teine on: Allmäe küla koolm. N. K. keda mina väga hästi tunnen. Ja et teie oma lehes alati õigust armastate, ja selle üle Nr. 42 selget teatust soowite, siis tahan teile ka õigust kirjutada. Ka minu teadmise järele on Eestlasi siin maal seitsmes külas elamas. Nende külade nimed wõin kõik järgi mööda ülesse kirjutada. Esimene nendest on Allmäe küla, kus rahwas kõik põllu-harimisest elawad; teine: Mawrucha, kolmas: Hussakartanik, kes mõlemad külad nii kui koolm. K. N. kirjutab, mets-pirnidest, söe-põletamisest ja mesilaste pidamisest elawad; neljas on: Urupi küla jõe ääres, kus Eestlased ka põllu-pidamisega elawad; wiies on: Singeleisk; sääl elawad Eestlased kõik enamiste laua-saagimisest, metsa-loomade jahipidamisest, söe-põletamisest ja weskikiwide raiumisest, kuues on: Kaanow, kus Eestlased jälle põllu-harimisest elawad; seitsmes küla on Chachinskoje, Saksa keeli Liventhal, kus rahwas kõik põllu-harimisest, karja-pidamisest ja soola widamisest elab. Kahes wiimases külas elab ka mõni perekond Sakslasi. — Kui ehk mõni armas Eesti Postimehe lugeja peaks küsima: Mikspärast koolm. K. N. neist kolmest külast midagi rääkinud ei ole? Kas ta neid wist ei teadnud? Wõib olla, et K. N. mitte selle pärast neist pole rääkinud, et ta neid ei teadnud, waid selle pärast et ta nende külade inimesi suguwendadeks ei arwa. Mull jääb koolm. K. N. kirja kohta weel õiendada, et minu teades pole tänini weel üksigi siin elaw Eestlane waimu hariduse poolest liig toores nähtud olewat; ei ole ka Allmäe koolmeister, kes enne teda oli, mitte väga liiga suurt puudust kannatanud.

Stawropolis 5. Jan. 1883.

J. H. S.”

Virulane (nr. 5), 31. jaanuar 1884, lk. 2

Kaukaasiast saadeti meile järgmised read, mis peale pikalise teekonna paar nädalat ka meie juures on wananenud ja nõnda käiwad:

Et juba peale 20 aastat sellest mööda on, mill Eestlased oma kodumaalt Wenemaale hakkasiwad wäljarändama, siis ei ole mitte imekspanna, et neid

nüid kaunis rohkeste juba Krimmi saares, Samaaras, Simbirskis, siin Kaukaasias, nimelt rohkeste aga Peeterburi kubermangus ja sugupärast ka mujal Wene maal on. Siin Kaukaasias elab Eestlasi juba *seitsmes külas*, aga praegu ei taha ma muist, kui ainult Stawropoli kubermangu Chachinski küla Eestlastest sõna kaks kolm kirjutada. — Eestlased kaebawad ikka suure rendi ja ka maa puuduse üle, aga meie külas ei kuule seda sugugi; sest siin antakse iga mehe hinge peale 15 tessätini kroonu maad ja et küla jägu maa suuruse pärast elanikka weel täis ei ole, siis wõime igamees ka 35—40 tessätini pruukida, mis eest meie ka oma 30 kuni 35 Wene rubla renti maksame. Sellega aga oleme meie üsna rahul. Aga üks teine asi on, mis meie kinga pigistab: meil puudub korraline kool. Üks nõnda nimetatud koolmeister on meil küll, aga see ei koolmeisterda muud, kui peab aga pühapäewiti wana rahwale tundi, nii heaste kurjaste kui seegi sünnib, aga lapsed peawad ainult seega leppima, mis nad wanemate käest keegi saawad. — Ka nõnda nimetatud „küla kirjutaja” on meil, kes kohtulisi ja seaduslisi asju toimetab, aga — see on ainult Wenekeele mees ja meie mehed ei saa weel kõik Wene keele ega kirjaga toime. Oleks siis wäga soowitaw, kui meie küla rahwas wanemate maalt enestele koolmeistri ja kirjutaja tooks, sest muidu ei saa meie lapsed tarwilist haridust. — Meie küla suurus on praegu 120 peret — uued juure tulejad arwamata — ja kõik elawad kauniste, kõikidel on elumajad ja ka kõrwalised hooned juba ehitatud. Palwemaja sai kah mullu aastal Jumala abiga meil walmis ja meile maksab ta 2600 rbl. ja õpetaja C. Treufeldt pühitses ta 23. Now. m. a. sisse. Näitemängu ja raamatukogu asutamise pärast peame praegu nõuu ja loodame ka seega järjele saawat.

M. A. H.